

A JUGOSZLÁVIAI MAGYAROK AZ ÖNIGAZGATÁSÚ SZOCIALISTA TÁRSADALOMBAN

Dr. REHÁK LÁSZLÓ

Alig két emberöltő alatt, vagyis az elmúlt fél évszázad során a jugoszláviai magyarság, amely ma mintegy félmillió¹ lakost számlál, három féle, egymástól merőben különböző helyzetbe került. Az első világháború végéig, a kettős monarchia felbomlásáig az uralkodó nemzet részét alkotta. A Szerb—Horvát—Szlovén Királyságban, illetve a királyi Jugoszláviában elnyomott nemzeti kisebbség volt. Az új szocialista Jugoszlávia körülményeiben társadalmi alannyá vált, s a többi nemzettel és nemzetiséggel együtt a szocialista társadalmi viszonyokat építi, az egyenjogú nemzeti viszonyok elmélyítésén munkálkodik.

Ezek a gyökeres változások a magyar nemzetiség politikai helyzetében és általános társadalmi-gazdasági adottságaiban lényegileg befolyásolták e nemzeti közösség fejlődését, és a kebelében végbement belső társadalmi folyamatokat. Nemcsak az általános társadalmi-gazdasági adottságok gyökeres változását hozták magukkal, hanem a jugoszláviai magyarok politikai osztályerőinek megosztását is meghatározták. Ezek a gyökeres változások és jelentős társadalmi folyamatok meghatározták e nemzetiség politikai magatartását és távlatfelmérését, mind a fejlődés adott feltételeinek értékelése, mind pedig egész nemzeti létük szempontjából, mely utóbbi szembenetűnően eltérő módon alakult az említett három szakaszban.

Fejtegetésemnek épp az a célja, hogy a legszükségesebb történelmi visszapillantás mellett kimutassam azokat az alapvető politikológiai és szociológiai tényezőket, amelyek az adott helyzetben meghatározták a jugoszláviai magyarok politikai magatartását, hogy nyomon kövessem a tudatfejlődését ennek a nemzetiségi csoportnak, amely a többi néppel és nemzetiséggel együtt a szocialista Jugoszlávia egyenjogú és alkotó tényezője, s amelynek érdeke és jövője tartósan ehhez az országhoz és társadalmi közösséghez fűződik.

A mai Jugoszlávia területén élő magyarok a kettős monarchia felbomlásáig voltaképpen nem is alkottak külön közösséget. Részei vol-

¹ Az SZHSZ Királyságban megejtett első népszámlálás adatai szerint 1921. január 31-én 11 984 911 lakos közül 467 658 (3,9%) magyar anyanyelvű volt. Az 1961. március 31-én megejtett legutóbbi népszámlálás szerint Jugoszlávia 18 549 291 lakosa közül 504 368 (2,7%) magyar nemzetiségű. A legtöbb magyar, szám szerint 442 530 (azaz a Jugoszláviában élő magyarok 87,8%-a) Vajdaság Szocialista Autonóm Tartomány területén él. s ott (az 1961. évi népszámlálás szerint) a lakosság 23,8%-át alkotja.

tak az uralkodó nemzetnek, amelynek nevében az uralkodó osztály elnyomó hatalmát gyakorolta, de a nemzeti elnyomás logikája folytár (mint ahogy az rendszerint lenni szokott) az erőszakkal kisajátított munkatöbblet morzsái eljutottak az uralkodó nemzet dolgozó rétegeihez is. Az az igazság, hogy a nemzeti elnyomást gyakorló rendszer kiváltságos helyzetet biztosított a magyar nemzet tagjainak az akkori államterület e vegyes lakosságú peremrészén, ahol a nemzeti szupremácia sajátos formákban, az elnyomott nemzetek burzsoá rétegei révén is megvalósult.

Az Osztrák—Magyar Monarchia összeomlása radikálisan megváltoztatta az újonnan alakult Szerb—Horvát—Szlovén Királyság határai közé került magyarok helyzetét. Nemcsak az államhatalom változott meg, s ezáltal a magyar nemzeti hegemoniát a nagyszerb uralom cserélte fel. A megváltozott államhatalom jelentős szociális változásokat hozott magának a magyar kisebbségnek a soraiban, és új elemeket vetett be az itt élő nemzeti csoportok egymás közötti viszonyába.

Amikor a „jugoszláviai magyarok”, „magyar nemzeti kisebbség” és „magyar nemzetiség” fogalmakat használjuk, fel kell hívnunk a figyelmet arra a kiinduló tételre, hogy nemcsak egy (egynemzetű vagy soknemzetű) ország komplett nemzete számít nemzeti közösségnek, hanem pl. egy nemzeti kisebbség is közösség, ellentmondásos közösség, nemzeti közösség. Egy-egy ilyen közösségen belül osztályellentétek és társadalmi ellentmondások lépnek fel és jutnak kifejezésre a többé-kevésbé jelenlevő közös nemzeti érdek ellenére, annak ellenére, hogy a társadalmi tudatban mennyire él a nemzeti „kohézió”, vagy mennyire kényszerítik rá a nemzeti béke nézeteit, attól függően, hogy melyik társadalmi réteg, melyik osztály fejezi ki érdekeit és nézeteit.

A jugoszláv királyságban élő magyar nemzeti kisebbség példáján is beigazolódtott, hogy mennyire irreálisak azok a számítások, amelyek túlbecsülték a nemzeti kohéziót ennél a nemzeti kisebbségnél. Ilyen irreális becslésekből indultak ki a különböző belföldi burzsoá áramlatok és Horthy rendszerének irredenta erői. De éppúgy a nemzeti kollektivitás téves értékeléséből fakadt az az álláspont is, amely a „tisztá” osztályviszonyokból indult ki, és nem akarta figyelembe venni a nemzeti érdekeket és törekvéseket. Ez az álláspont nem képviselt valamely világosan meghatározott társadalmi erőt, de állandóan jelen volt mint dogmatikus nézet a távolabbi és közelebbi múlt munkásmozgalmában. Ezért az efféle irányzatokkal szemben is harcos és politikailag érett álláspontot kell elfoglalni.

A versailles-i Jugoszlávia a nemzeti elnyomás tipikus országa volt.² A körülmények folytán, de az uralkodó erők tudatos törekvésével is, a nemzeti kisebbségek egymástól eltérő, különféle intenzitású egyenlőtlen helyzetbe kerültek (mint ahogy az egyes nemzetek is különböző módokon voltak egyenlőtlenek a hármass királyságban). A magyar nemzeti kisebbség helyzetét a külső, nemzeti nyomás és megkülönböz-

² J. B. Tito „A nemzeti kérdés Jugoszláviában a népfelszabadító háború fényénél” c. cikkében, amely a *Proleter* 1942. decemberi számában jelent meg. (J. B. Tito: *Harc Jugoszlávia felszabadításáért*, Cikkek és beszédek a népfelszabadító háborúról, Kultura, Beograd, 1944.)

tetés jellemezte. Ilyen helyzetben a különböző osztályerők különféleképpen viselkedtek az egész társadalommal (az állammal, az osztályelnyomó szerb unitarista rendszerrel) szemben, valamint e társadalom egyes intézkedéseivel és folyamataival szemben is (agrárreform, a magyar nemzetiségű köztisztviselők eltávolítása, részvétel a politikai közéletben).

A békeszerződés rendelkezései, különösen azok, amelyek a nemzeti kisebbségek helyzetével kapcsolatos nemzetközi kötelezettségeket és garanciákat tartalmazzák³, többek között meghatározták, hogy „a szerb—horvát—szlovén állam teljes jogú és minden formaság nélküli alattvalóinak ismeri el mindazokat a személyeket, akik a szerződés értelmében az SZHSZ állam keretébe tartozó területeken élnek”. A szerződés továbbá úgy rendelkezik, hogy ezeknek a személyeknek optálási joguk van bármely más rendelkezésre álló állampolgárság javára. Ebben az esetben 12 hónapon belül át kell költözniük abba az országba, amelybe optáltak, magukkal vihetik minden ingóságukat, bármilyen kiviteli vám nélkül. A szerződés leszögezte, hogy „a szóban forgó személyek szabadon rendelkezhetnek a Szerb—Horvát—Szlovén állam területén levő ingatlanjukkal”. Az optálási joggal a magyarok köréből elsősorban az uralkodó réteg élt, méghozzá: a nagybirtokosok csaknem teljes számban, s az ipari és pénzügyi tőke tulajdonosainak legnagyobb része. Ezenkívül nagy számban távoztak az országból az állami tisztviselők és a tanügyi munkások is. Ezek a rétegek nem voltak hajlandók elfogadni az új államhatalmat, nem vállaltak szolidaritást az itt élő magyarok alapvető tömegével, amely egzisztenciális okokból kötve maradt ehhez a talajhoz, ehhez a tájhoz. A magyarok legnagyobb része, a különféle erőszakos beavatkozások és megkülönböztető eljárások ellenére, amelyek egyébként sok esetben ellenkeztek a vállalt nemzetközi kötelezettségekkel, elfogadta a nemzeti kisebbség helyzetét. Az a társadalmi és osztályszempontból világosan körülhatárolható csoport pedig, amely optálásra határozta el magát, úgy vélte, hogy csak más országba távozva védheti meg anyagi és társadalmi érdekeit.

A nagybirtokosok, már mint idegen állampolgárok, sok éven át kártóan harcoltak a földreform által sújtott birtokaikért, illetve a teljes kártérítésért. Ez a nemzetközi per végül is részben a nagybirtokosok és a Horthy—Magyarország javára dőlt el olyképpen, hogy 1930-ban Párizsban négyhatalmi egyezményvel rendezték a vitás kérdéseket⁴. Az egyezmény megvalósítására azonban nem került sor, mert a hitleri Németország agresszív lépései hamarosan alapjaiban felborították az akkori európai konstellációt.

A magyar tőke előkelő helyet foglalt el a jugoszláv királyságban elhelyezett külföldi tőke rangsorában, mert az addigi „hazai tőke” tulajdonosainak optálása folytán külföldi tőkévé alakult át. Így S. Dimitri-

³ A szerződés és a becikkelyezési okmány 1920. május 10-i keltezésű. A szerződés 3. cikkelye vonatkozik az állampolgárságra, s ennek a rendelkezéseit tolmácsoljuk a szövegben.

⁴ Az egyezmény szerint Jugoszlávia, Románia, Csehszlovákia és Magyarország kötelezte magát, hogy kártérítési alapot létesít az illető országok adókötelezettjeinek esz-
közeiből, és nemzetközi pénzügyi segílyt is igénybe vesz erre a célra.

jević becslése szerint ez a tőke a régi Jugoszlávia bankügyleteiben 24,70%-kal, az agráriparban pedig 37,90%-kal vett részt⁵.

E változások következtében a jugoszláv királyságban élő magyarok elvesztették addigi társadalmi profiljukat, ami az akkori tőkés társadalmi-gazdasági és politikai viszonyokban nagymértékben akadályozta érvényesülésüket. Az a lehetőség, hogy a legvagyonosabb rétegek saját eszközeikből létesítsenek és tartsanak fenn bizonyos nemzetiségi szempontból jelentős intézményeket (természetesen nem „tisztán nemzeti” vagy humánus, hanem pontosan meghatározott társadalmi osztályokból), irreálisnak mutatkozott, és gyakorlatilag mindvégig megvalósulatlan maradt.⁶ Ez a körülmény azonban ugyanakkor objektíve megakadályozta, hogy a polgári politikai koncepciók hordozói nagyobb politikai hatást gyakoroljanak a jugoszláviai magyarok dolgozó tömegeire. Ez is hozzájárult a magyar nemzetiségű proletariátus osztályszolidaritásához a jugoszláv királyság más nemzetiből és nemzeti kisebbségeiből származó proletariátussal, és lehetővé tette a Jugoszláv Kommunista Párt befolyását soraiban.

A jugoszláviai magyarok még egy okból pauperizált nemzeti közösségnek számítottak. A magyar agrárproletariátust és szegényparasztságot kizárták a földreformból⁷. Ez a nincstelen falusi réteg a földreform után még súlyosabb helyzetbe is került, mert nem helyezkedhetett el bérmunkásként a mezőgazdaságban. Ez fokozta a nyomást a városokra, és növelte a magyarok számát az ipari munkásság és általában a bérmunkásság soraiban.

A jugoszláviai magyarok politikai magatartására meghatározó jelentőségű volt a gazdasági és szociális helyzet, amely kiélezte az osztálydifferenciációt, és csökkentette azt a lehetőséget, hogy a magyar burzsoázia a maga szűk érdekeivel az egész nemzeti közösség képviselőjeként lépjen fel az osztálybéke és a nemzeti egység nevében. Hogy milyen éles szociális különbségek és osztályellentétek voltak a két háború között a jugoszláviai magyarok körében, illusztrálják a háború előtti *Híd* becslései (pontos adatok nincsenek)⁸. A folyóirat becslése szerint a vajdasági magyarok szociális struktúrája így festett: kétharmaduk (67%) falun vagy más nagyobb mezőgazdasági központokban élt, s ezeknek mintegy kétharmada (vagyis a vajdasági magyarok 44%-a) föld nélküli vagy olyan kisparaszt, aki nem tud megélni a földjéből. (N. Gaćeša adatai szerint⁹ az egész tartomány föld nélküli parasztjainak 41%-a magyar nemzetiségű volt.) A városokban a vajdasági magyarok további egyharmada élt (33%), s ennek a számnak egyharmada (vagyis a vajdasági magyarok 11%-a) munkás, s ugyanennyi

⁵ S. Dimitrijević, Az idegen tőke a régi Jugoszlávia gazdaságában, doktori disszertáció, Belgrádi Egyetem, Nolit, Beograd, 1958.

⁶ A nemzeti kisebbségek nemzetközi védelmének versailles-i rendszere a jugoszláviai kisebbségeknek is széles körű jogokat biztosított a kiadótévékenység folytatására, jótékonyági, vallási, szociális intézmények, anyanyelvű iskolák és más nevelő intézetek fenntartására és igazgatására.

⁷ A királyi Jugoszlávia nagyszerb rendszerének földreformjáról és annak hegemonista céljairól a nemzeti kisebbségek vonatkozásában l. részletesebben: Rehák László: *A kisebbségek Jugoszláviában*, Forum, Novi Sad, 1967., 152–160. old.

⁸ A háború előtti *Híd* antológiájában: „*HID*” 1934–1941, Forum, Novi Sad, 1964.

⁹ N. Gaćeša, Doktori disszertáció (rövidített formában megjelent: *A földreform és a telepítések Bácskában 1918–1941*, Matica srpska, Novi Sad, 1968.).

(11%) kisiparos és kiskereskedő. A vajdasági magyarok mintegy 6%-a az értelmiségiek, tisztviselők és szabad foglalkozásúak sorába tartozott, további 3% pedig „nagybirtokosok, gyárosok, bankárok stb.” köréből került ki.

A magyar polgári politikusok túlnyomó része a földreformot kizárólag a kisajátítottak szemszögéből szemlélte. Számukra az volt a fontos, hogy kitől vették el a földet, nem pedig az, hogy kinek adták, illetve hogy ki tartana még igényt rá. Nagybirtokosi politikát folytattak, és ebben a tekintetben akciójukat egybehangolták a Magyarországra optált volt tulajdonosok nemzetközi húzásaival. Jellemző ezekre a polgári körökre az a jelentés, amelyet a magyar nemzeti kisebbség helyzetéről terjesztettek be az európai szervezett kisebbségek 1931. évi kongresszusán. A jelentésben első helyen említik, hogy a jugoszláviai földreform közvetlenül a magyar kisebbség ellen irányul, mert a magyar nemzetiségű földtulajdonosok birtokát, amely azelőtt Vajdaság egész területének 30%-ára terjedt ki, a földreform felére csökkentette. A jelentés továbbá kifogást emel a földreformmal sújtott nagybirtokosok megadóztatásának módja ellen, és csak harmad-sorban tesz említést a magyar nemzetiségű föld nélküli parasztok hátrányos megkülönböztetéséről a földreform végrehajtása során.

Ha figyelembe vesszük a földnélküliek és szegényparaszatok nagy arányszámát a jugoszláviai magyarok sorában, s hogy a *Híd* már idézett cikke szerint „ezeknek az embereknek a föld volt minden vágyuk netovábbja”, és ha figyelembe vesszük a magyar nemzeti kisebbség polgári köreinek álláspontját a földreform kérdésében, legalább két következtetést vonhatunk le. Először is megértjük, hogy a falusi nincstelenek és a városi proletárok miért maradtak oly nagy mértékben közömbösek az akkori Magyar Párt politikai platformja iránt. A másik következtetés: ez a példa is mutatja, mennyire más módon éltek át ugyanazt az intézkedést egy meghatározott közösség különböző rétegei az osztálytársadalomban.

A magyar nemzeti kisebbség alapvető tömegei számára éppúgy, mint a többi nemzeti kisebbség és általában a falusi nincstelenek számára a földreform a politikai állásfoglalás állandó tényezője volt. Világosan kifejezett óhaj volt a földreform revíziója és jóval radikálisabb alkalmazása. Ezeket a követeléseket a legvilágosabban a munkásmozgalom és a JKP fogalmazta meg. A JKP álláspontjait politikai dokumentum formájában a Dolgozó Nép Pártja kezdeményező bizottságának programjában rögzítették¹⁰. Ezek a követelések csak a mélyreható forradalmi változások során, az új szocialista Jugoszláviában valósulhattak meg.

A magyar nemzeti kisebbség mint etnikai csoport is hátrányos megkülönböztetésnek volt kitéve. Az alábbiakban csak néhány alapvető elemét említjük annak a nemzeti elnyomó politikának, amelyet a jugoszláv királyság uralkodó rendszerei alkalmaztak. A magyarokat az

¹⁰ Svetozar Marković-Toza annak idején közzétett írása a mezőgazdasági munkások helyzetéről voltaképpen ennek a programnak a tudományos és publicisztikai kifejtése. Címe: *A mezőgazdasági munkásság problémái Vajdaságban* (I, kiadás, Beograd 1939, újranyomatva: *Privredna izgradnja*, Novi Sad, 1960. 3–4. sz.).

SZHSZ Királyság első éveiben megfosztották szavazati joguktól, s csak fokozatosan vezették be őket a választók névjegyzékeibe¹¹. A magyar tannyelvű iskolák hálózatát rendszeresen szűkítették, úgyhogy végül gyakorlatilag az elemi oktatásra szorítkozott. A közéletben a nemzetközi kötelezettség ellenére nem vezették be a nemzeti kisebbségek nyelvét. Az uralkodó rétegek egy-egy terület, többek között Vajdaság ellen irányuló gazdasági diszkriminációja a magyar nemzeti kisebbséget is sújtotta¹². Bizalmatlanságot szítottak a megbízhatatlanoknak minősített kisebbségek iránt, s ezzel meghatározott általános politikai légkört teremtettek, serkentették a nemzeti megosztást, és rombolták a nemzeti kisebbség általános társadalmi helyzetét.

A felsorolt hatalmi módszerek bizonyos sorsközösséget teremtettek, bár a nemzeti elnyomás politikájának egyes elemei más-más módon érintették a jugoszláviai magyarok különböző szociális rétegeit. A polgári köröknek az a kísérlete, hogy valamennyi jugoszláviai magyar kizárólagos képviselőjének tüntessék fel magukat, csak részben sikerült. Ezért a nagyszerb hegemonista körökre kellett támaszkodniok, velük egyezkedniök, s a maguk számára megszerzett engedményeket úgy tüntették fel, mintha az egész nemzeti kisebbség javára csikarták volna ki. Ezenkívül a polgári körökben kialakult, s a fasizmus előretörése idején még inkább megerősödött az az áramlat, amely nemcsak, hogy koordinálta akcióit a Horthy—Magyarország uralkodó köreivel, hanem közvetlenül is bekapcsolódott az irredenta mozgalomba, s úgy állította be a magyar nemzeti kisebbség helyzetét, hogy csak akkor szabadulhat meg jogfosztottságától, ha Jugoszláviát feldarabolják, és a kisebbség a fehér terrorról ismert Horthy—Magyarország határai közé kerül¹³.

A magyar nemzeti kisebbség osztálystruktúrája és e kisebbség korábbi munkásmozgalmi hagyományai lehetővé tették a Jugoszláv Kommunista Párt erős befolyását. Ez a befolyás a JKP általános politikai hatásától függően nőtt vagy csökkent, de annyi bizonyos, hogy a JKP kezdettől fogva kifejezte a jugoszláviai magyar proletariátus és dolgozó tömegek alapvető törekvéseit, rámutatott szociális és nemzeti felemelkedésük útjára, s a magyar nemzeti kisebbség dolgozó rétegei-

¹¹ A magyar nemzeti kisebbség politikai jogairól (választójog, politikai képviselet joga, helyi önkormányzat stb.) l. bővebben Rehák László: *Kisebbségek Jugoszláviában*, Forum, Novi Sad, 1967., 145—151. old.

¹² Lásd bővebben: F. Filipović: *Válogatott írások*, I. (A parasztmozgalmak és a nemzeti kérdés Jugoszláviában), Kultura, Beograd, 1962. Továbbá Rehák László idézett műve, 173—177. old.

¹³ A privilegizált kisebbséget vezetőket kétszínű politikai játékát és a hegemonista garnitúrák politikai felelősségét jól jellemezte M. Miljković egy 1948-ban megjelent cikkében (*Crvena zastava*, 2., 29—44. old.): „Az ilyen eljárások miatt a nemzeti kisebbségek a régi Jugoszláviát nem érezték a maguk országának, és rajta kívül, a másik oldalon kerestek menedéket. Ugyanakkor a jugoszláv hatalomtartók ilyen politikája lehetőséget nyújtott a nemzeti kisebbségek reakciós köreinek, hogy népük rovására gazdagodjanak, és közben úgy mutatkozzanak a tömegek előtt, mint a barátjuk, és egyezkedéseiket a különböző kormányokkal úgy tüntessék fel, mintha ezzel csak enyhíteni akarnák népük szenvedéseit. Ezek a reakciósok arról beszéltek a kisebbségeknek, hogy ne várják helyzetük javulását semmilyen hazai kormánytól, hanem csak külföldről. Így tehát a jugoszláv hatalomtartók voltaképpen segítséget nyújtottak Hitlernek és Mussolininek meg szolgálíknak, hogy szétzúzzák Jugoszlávia népeit, és a nemzeti kisebbségek e propaganda zsákmányául essenek.”

nek harcát egybekötötte az egész ország dolgozóinak közös harcával. A Jugoszláv Kommunista Párt befolyását bizonyítja az a tény, hogy a hitleri Németország és szövetségeseinek támadása pillanatában a JKP vajdasági káderének egyharmadát magyarok alkották.

A JKP politikai érettségét és realizmusát a nemzeti kisebbségek kérdésében igen szemléltetően bizonyítja az Ötödik Országos Pártértekezlet határozata (1940 novemberében)¹⁴. Ez a határozat, amelynek címe: *Harc a nemzeti egyenjogúságért és szabadságért a fasiszta agresszió veszélyének körülményeiben*, többek között megállapítja, hogy a JKP előtt „még élesebb formában vetődik fel az egyik legfontosabb időszéri feladat — a harc Jugoszlávia elnyomott népeinek és nemzeti kisebbségeinek nemzeti egyenjogúságáért”... Ebben az összefüggésben említik a „magyar, román és más vajdasági nemzeti kisebbségek harcát a szabadságért és egyenjogúságért”, és az egyidejű harcot „a magyar, német és más reakciós körök kísérletei ellen, hogy imperialista hódító háború segítségével oldják meg a nemzeti kérdést ezen a területen és más területeken...”

A magyar nemzeti kisebbség politikai differenciálódása folytatódott a hitleri Németország és szövetségeseinek agressziója, a népfelszabadító háború és a szocialista forradalom adottságaiban is.

Kétségtelen tény, hogy a magyar kisebbség bizonyos, eleinte jelentős része Vajdaságnak abban a részében, amelyet Horthy csapatai szálltak meg, áldozatul esett annak az illúciónak, hogy a Horthy—Magyarország, mint a hitleri támadó gépezet csatlója, visszaadja nemzeti szabadságát. Ugyanakkor az is vitathatatlan tény, hogy a megszálló a JKP tagjainak megsemmisítésére irányuló akciói során kénytelen volt titkolni saját népe és a megszállt Bácska népei előtt, hogy a JKP milyen erős befolyásra tett szert a magyarok soraiban. A Horthy-rezsim arra kényszerült, hogy különleges, kevésbé nyílt eljárással semmisítse meg a jugoszláv munkásmozgalom magyar kádereit az általa megszállt Bácskában. A Pavelić-féle usztasa rezsimben és a Nedić-volksdeutscher uralom alatt élő magyarok nem tápláltak ilyen illúziókat.

A JKP alapvető politikai irányvonala a fegyveres harc és a forradalom idején, ti. hogy minden népnek és nemzeti kisebbségnek minél aktívabban részt kell vennie a forradalmi akcióban, ami szavatolja további fejlődését, és saját szociális és nemzeti felszabadulását is, a magyar nemzeti kisebbség esetében 1944 végén és az utolsó háborús évben jutott erőteljesebben kifejezésre. Az utolsó háborús erőfeszítésekben, az új forradalmi hatalom és a dolgozó tömegek államiságának kiépítésében a magyar nemzeti kisebbség alapvető dolgozó tömegeire is támaszkodtak. Emlékeztetni kell arra, hogy a politikai élet az új államiság első éveiben a központi szövetségi szervek kihangsúlyozott szerepét és a JKP, valamint a többi antifasiszta társadalmi politikai szervezet igen erőteljes angazsáltságát hozta magával. A politikai élet mechanizmusa azonban mégsem juttatta a dolgozó tömegeknek a „politikai nevelés” pusztá tárgyának vagy egyszerű szavazó testnek a szerepét. Valamennyi jelentős törvény végrehajtása a történések központjába helyezte a nagy tömegeket, az intézkedések közvetlen végrehajtóivá

¹⁴ A háború után megjelent a *Komunist* c. folyóirat első számában (1946).

avatta őket, s a hatósági szerveknek a szaksegítség és a végleges lebonyolítás szerepét juttatta.

Az első forradalmi akciók: a néphatalom megszervezése és kiépítése, a megszállók munkatársainak nyilvános megfosztása a szavazati jogtól, a választók új jegyzékeinek összeállítása, a tavaszi közvetlen választások, a király és az emigráció politikai mesterkedéseire való nyilvános reagálás, a hadinyereség elvétele nyilvános tárgyalások útján, de mindenekfölött a köztársaság kihirdetése és a földreform — a magyar nemzeti kisebbség soraiban is igen nagy politikai változásokat eredményezett. Az általános politikai mozgósítás mellett igen nagy jelentőségű volt az új társadalmi értékrend kialakítása, az emberek politikai értékelése új kritériumainak kialakítása, melyben a szociális helyzet és a társadalmi tekintély játszotta a főszerepet. Ebben a viharos folyamatban a magyar nemzeti kisebbség soraiban is végleg megingott azoknak a társadalmi osztályoknak a politikai befolyása, amelyek Tito új Jugoszláviájában lekerültek a társadalmi porondról. Nagymértékben növekedett az alapvető dolgozó tömegek társadalmi öntudata és osztályszolidaritása a többi nemzet és nemzetiség dolgozó rétegeivel.

Az új forradalmi rendszer a felmerülő nem kis akadályok leküzdése közben nem elégedett meg azzal, hogy távlatot nyisson az új Jugoszláviában élő magyarok előtt, hanem nyomban megfogható bizonyítékát is akarta nyújtani a magyar kisebbség szociális és nemzeti helyzetében végbement gyökeres változásoknak. A JKP általános és konkrét szervezeti erőfeszítései mellett, hogy biztosítsa a kisebbségek egyenjogú részvételét a hatósági szervekben és a politikai tömegszervezetekben, még a háborús adottságokban, az 1944—45-ös iskolaév folyamán kiépült a magyar tannyelvű iskolák széles hálózata. Hozzáálltak a lapok alapításához és a kulturális élet megszervezéséhez. A leküzdésre váró nehézségek közt kell említeni, hogy a magyar nemzeti kisebbség soraiban alig volt értelmiség. Először is azért, mert a jugoszláv királyságban a végsőkéig kedvezőtlen feltételek voltak az értelmiség kialakulására, másrészt, mert Vajdaság egy részének megszállása a Horthy—Magyarország részéről nagy konjunktúrát teremtett, és a kisszámú „helyi” értelmiséget beépítette a megszálló gépezetbe, úgyhogy ezek a tisztviselők a megszálló gépezet részeként elhagyták Jugoszláviát.

A földreform első ízben juttatta földhöz a magyar agrárproletariátust. (18 830 magyar család, azaz minden második bejegyzett földigénylő több mint 80 000 katasztrális hold földhöz jutott.) A magyarok tömeges részvétele a földosztásban jelentős változásokat hozott e nemzeti kisebbség szociális struktúrájában is, mert az egész magyar lakoságból minden ötödik család földet kapott.

Ez a tény, valamint az a körülmény, hogy abban az időben Vajdaság munkásosztályának felét magyarok alkották (habár általános arányszámuk a tartomány összalakosságának egynegyedét tette ki), megfelelő szociális alapot nyújtott arra, hogy az egész nemzeti kisebbség gyorsan bekapcsolódjék a szocialista építésbe, és sikeresen leküzdje a múlt negatív hatásait.

A jugoszláv népek és nemzeti kisebbségek összeforrása az első háború utáni években igen intenzív volt. Minthogy a dolgozó tömegek a gazdasági és közélet központjába kerültek, és saját erőfeszítéseik és

eredményeik határozták meg helyzetüket, a dolgozók közös érdekéből fakadt politikai öntudatuk, politikai állásfoglalásuk és viselkedésük is.

Az a korszak, amelyet rendszerint az újjáépítés éveinek nevezünk, sok önkezdeményezést és közös akciót követelt meg, a politikai hatóságok beavatkozása nélkül, az egyes munkaközösségek, települések vagy fontosabb országos vállalkozások javára. Ezekben a közös erőfeszítésekben elmélyült a dolgozók kölcsönös szolidaritása, mindinkább háttérbe szorult az elzárkózás, a bizalmatlanság és a különböző sovíniszta hatások, amelyek a súlyos múlt örökségeként még jelen voltak az akkori politikai életben.

A nemzetek és nemzeti kisebbségek közötti bizalom megszilárdítása vagy a bizalmatlanság szítása, a testvériség és egység politikájának megvalósítása, vagy az ezzel szemben tanúsított ellenállás, közvetlen politikai differenciációt váltott ki minden egyes nemzeti környezetben, amelynek belső társadalmi tartalma az osztályharcok sajátos formája volt. Politikai síkon azért folyt a harc, hogy minél szélesebb körű politikai támogatást szerezzünk az új forradalmi rendszernek, hogy elnyerjük a dolgozók bizalmát a gazdasági nehézségek és a nemzeti viszonyokban jelentkező problémák sikeres leküzdésében. Ugyanakkor meg kellett fosztani érvényétől a politikailag és részben már gazdaságilag is legyőzött és szétzúzott társadalmi rétegek jelszavait, hogy a néphatalom állítólag képtelen hatékonyan megoldani a háborús pusztítások okozta nagy nehézségeket, hogy a népek és nemzeti kisebbségek közötti egyenjogúság politikája nem reális politika, illetve csak hamis látszat. Lépésről lépésre, az elért gyakorlati eredményeket kitartó magyarázó munkával párosítva, meg kellett fosztani hitelüktől az ellenséges jelszavakat és hitelt szerezni az egység és testvériség politikájának.

A korábbi bizalmatlanság és nemzeti elfogultság, a történelmi múlt súlyos öröksége leküzdésében s a kölcsönös bizalom megszilárdításában további lépést jelentett a Jugoszlávia elleni tájékoztató irodás nyomás korszaka 1948 végén és az utána következő években. Ez a nyomás kívülről és belülről is megnyilvánult olyképpen, hogy egyes szomszédos országok közvetlen nacionalista ráhatással próbálták a „maguk” kisebbségét felhasználni a Jugoszláviában már megszilárdított nemzetek közötti viszony és szoros erkölcsi-politikai egység szétzúzására.

A nemzeti kisebbségek szilárd és tántoríthatatlan kiállása a szocialista Jugoszlávia, a JKP vezetősége és politikája mellett zavarba ejtette azokat a külföldi tényezőket, amelyek úgy számítottak a kisebbségekre, mint Jugoszlávia „gyenge pontjára”. De a kisebbségek magatartása és azonosulása Jugoszlávia többi népének harcával meggyőzte idehaza is mindazokat, akik saját nacionalizmusuk terhe alatt bizalmatlanul szemlélték és „célszerűtlennek” látták a JKP elvszerű politikáját a nemzeti egyenjogúság következetes alkalmazása tekintetében. Ezért a JK SZ 1958-beli programja is, a JKP következetes nemzeti és nemzeti-ségi politikájáról szólva, megállapítja:

„...Ez különösen kifejezésre jutott 1948 után, s még inkább kimutatta, milyen eredményeket ad a szocialista elvek következetes megvalósítása a gyarkorlatban. Ennek a politikának az alapján még inkább megerősödött a nemzeti kisebbségek szövetsége és egysége Jugoszlávia valamennyi népével.”

A „többség” és a „kisebbség” közötti bizalom további megszilárdulása igen kedvező politikai légkört teremtett ahhoz, hogy könnyebben és következetesebben valóra váltsuk a nemzeti egyenjogúság politikáját a társadalom minden pórusában, és túlhaladjuk a kicsinyes gyanakvást és bezárkózást.

Újabb jelentős győzelmet aratott az egyes nemzeti közösségek nemzeti egységének méltánylása, de a kölcsönös szolidaritás és egység további megszilárdulása is a szocialista társadalmi viszonyok elmélyítése alapján. Nagy elégtétel volt ez azoknak a kommunistáknak és más haladó embereknek, akik környezetükben határozottan szembeálltak azokkal a nacionalista nagyszerb jelszavakkal, hogy „a magyarok kést szúrnak a hátunkba, nem kell hinni nekik”. Elégtétel volt ez azoknak is, akik magyar környezetben küzdöttek az olyan felfogásokkal, melyek a kezdeti nehézségek, az elkövetett hibák és mulasztások alapján kétségbe vonták a magyarok egyenjogúságának politikáját.

A politikai rendszer fejlődése, mindenekelőtt a szocialista viszonyok továbbfejlesztése az öngazgatás útján, kedvezően hatott a kisebbségek helyzetére és a velük kapcsolatos problémák következetesebb és könnyebb megoldására. Nemcsak arról volt itt szó, hogy egyszerűen megvalósítsuk azt az általánosan elfogadott haladó álláspontot a kisebbségekkel kapcsolatban, hogy: „minél több demokrácia, minél több nemzeti szabadság”, noha már maga a demokratikus formák gazdagodása és a demokrácia anyagi alapjának erősödése is szükségképpen közelebb hozza egymáshoz mind az egyéneket, mind a nemzeteket és a nemzeti kisebbségeket, mert megkönnyíti az előítéletek eloszlátását, az ellentmondások áthidalását, a kölcsönös bizalom és a testvéri együttműködés fokozódását.

A vállalati öngazgatás megerősítése és megerősödése s a kommunális rendszer kibontakozása nagymértékben megváltoztatta a kisebbségek egészének és egyes tagjainak helyzetét. Ezek a változások két fő irányban haladtak. Növekedett a kisebbségnek mint közéleti alanynak a szerepe s ezáltal a nemzeti kisebbségek egyenjogúságának megvalósulása. Másrészt, minthogy meghatározott értelemben és megfelelő formák révén maga a kisebbség is az öngazgató helyzetébe került, sokkal hatékonyabban jut kifejezésre a jogok és a kötelességek, a szükségletek és lehetőségek közötti kapcsolat.

A JKP az öngazgatási rendszer kifejlesztésével sokkal hatékonyabban valósíthatja meg politikáját a nemzeti kisebbségek tekintetében is. Ez a politika pedig a háború és a fegyveres forradalom idején éppúgy, mint a háború utáni időszakban arra irányult, hogy olyan helyzetet, olyan feltételeket teremtsen, melyekben a kisebbség a mindennapi közélet és a gazdasági élet aktív, teljes jogú tényezője lehet, hogy a kisebbségeknek ne kelljen részesedést „nyújtani” a politikai életben, hanem hogy saját soraikban oly intenzív politikai élet bontakozzék ki, amely teljes autonómiában valósítja meg a kulturális átalakulás feltételeit. A kisebbségek tehát saját politikai érettségük erejével jutnak kifejezésre a közéletben.

Amikor a kisebbségi jogok élvezéséről, a kisebbségek érvényesüléséről stb. van szó, ezeket a dolgokat nem lehet valamiféle automatizmus alapján szabályozni. Kisebb-nagyobb mértékben szükség van az egész társadalom beavatkozására. „Mi a politikánkat nemcsak azzal valósít-

juk meg, hogy elismerjük a maximális jogokat, hanem úgy is, hogy az egész közösség segítséget nyújt a kisebbségeknek, hogy ezeket a jogokat valóra váltsák, tényleges tartalommal töltsék ki, hogy minél teljesebb mértékben és többoldalúan éljenek velük a szocializmusért folyó harcban.”¹⁵ — írta K. Bulajić 1959-ben.

Ismereteink a nemzeti kisebbségek helyzetéről a tényleges társadalmi folyamatok és a valóság bíráló tanulmányozása alapján jelentősen kibővültek. Nem szerénytelenség, ha azt mondjuk, hogy ez olyan hozzájárulás a tudományhoz és a gyakorlathoz, amely túllép Jugoszlávia határain. Ezekben a folyamatokban a jugoszláviai magyarok jelentős szerepet játszottak, már csak azért is, mert viszonylag számottevő nemzeti közösséget alkotnak, nem kevésbé azért, mert viszonylag fejlett, korszerű, szociális struktúrájú nemzetiségről van szó. A legfőbb felismerés az, hogy a nemzetiség szocialista közösségünk tartós, szerves alkotórésze, és nem csupán jelenlevő tényező. Ez kifejezésre jut a legutóbbi alkotmánymódosításban is, amikor hangsúlyozottabban ki mondja, hogy Jugoszlávia az egyenjogú nemzetek és nemzetiségek közös szövetségi állama és szocialista közössége.

A sorok írója tüzetesebben foglalkozott a jugoszláviai nemzetiségek helyzetének egyes elméleti vonatkozásaival a politikai szociológia szempontjából. Ezen a helyen a kutatásoknak csak néhány alapvető eredményét szeretném kiemelni.¹⁶

Ismereteink a jugoszláviai nemzeti kisebbségek társadalmi realitásáról a jelenségek elemzéséből és különböző gyakorlati feltevések kivizsgálásából erednek. Ezek szerint „a nemzetiségek megőrzik nemzeti vonásaikat, mint annak a nemzetnek a tagja, amelyhez etnikailag tartoznak s amelynek sajátosságait, elsősorban a kulturális jegyeket, magukban hordják, és belefonják környezetükbe... De a nemzeti kisebbségek nemcsak annak a nemzetnek a tagjai, amelyből származnak, hanem szoros szálak fűzik őket az országhoz, amelyben élnek, méghozzá annál inkább, minél teljesebben biztosítják számukra az egyenjogú helyzetet és a zavartalan fejlődést. A nemzeti kisebbségek Jugoszláviában... a jugoszláv szocialista közösség alkotórészévé váltak.”¹⁷

Az, ami ma a politikai viszonyok terén a nemzetiségekkel kapcsolatban világosan kifejezésre jut, voltaképpen a felépítményben megy végbe, de közvetlenül tükrözi az anyagi alapok helyzetét is. Fő ismérve a regionális érdek, amely a kisebbségeket „ahhoz az országhoz köti, amelyben élnek”, és amely alapvető érdekeik méltánylása esetén oda-hat, hogy „az ország alkotórészévé” váljanak. Nem a cicerói Ubi bene, ibi patria kozmopolita jelszó egyszerű megvalósításáról van szó, hanem olyan beépülésről az adott közösség társadalmi folyamataiba, amely a kisebbségnek mint szociológiai kategóriának, de egyes tagjainak is lehetővé teszi törekvéseik és érdekeik maradéktalan valóra váltását, méghozzá éppen az adott társadalom keretében és az adott társadalom közvetítésével.

¹⁵ A Jugoszláv Kommunista Szövetség és a nemzeti kisebbségek, *Socijalizam*, 1959., 3. szám.

¹⁶ Lásd részletesebben a *Socijalizam* c. folyóiratban, 1967., 7–8., sz.

¹⁷ A JKSZ KB Végrehajtó Bizottságának határozatai a nemzeti kisebbségek kérdéseiről, 1959. március 24. Megjelent a JKSZ KB munkájáról szóló jelentésben, *Komunist*, Beograd, 1964.

A társadalmi alapon végbemenő folyamatokkal és a politikai viszonyokkal kapcsolatban, amelyek a szocialista Jugoszlávia nemzeti ségeit, köztük a jugoszláviai magyarokat, a jugoszláv szocialista közösség tartós alkotórészeivé teszik, még két fontos körülményre kell rámutatni. Először: az a felfogás, hogy a kisebbségek megőrzik annak a nemzetnek a vonásait, „amelynek sajátosságait, elsősorban kulturális jegyeit, magukban hordják” — nem eklektikus megállapítás, még kevésbé valamiféle „kulturális autonómiát” idéző okoskodás, hanem tudományosan megalapozott álláspont. Másodszor: a kisebbségek ahhoz a társadalmi közösséghez tartoznak, amelyben élnek, tartós szálak fűzik hozzá, amennyiben biztosítva látják alapvető érdekeik, egyenjogúságuk és zavartalan fejlődésük megvalósulását. Az az állítás, hogy a kisebbséget tartós szálak fűzik ehhez a közösséghez, hogy nemcsak fizikai-földrajzi értelemben, abban az értelemben tartozik hozzá, hogy itt él, — társadalmi-gazdasági valóságunkon alapul. Ebből az anyagi alaphól erednek a társadalmi tudat meghatározott formái: a hazafiasság, ragaszkodás nemcsak ahhoz a területhez, ahol a nemzetiség él, hanem tágabban is, az egész országhoz, tekintet nélkül a nemzeti hovatartozásra; az egymásra utaltság tudata egy adott terület bonyolult nemzeti összetételének adottságaiban, s az együttérzés mindenki mással ezen a területen és az egész társadalmi közösségben.

Az utóbbi néhány évben mind szélesebb körben felismerik, hogy a nemzetiségek egyenjogúságát el kell mélyíteni, még valóságosabbá tenni. A Kommunisták Szövetsége ebben az értelemben már rögzítette álláspontjait. A legutóbbi alkotmánymódosítás és az új tartományi alkotmánytörvény a maga területén bizonyos normatívákat is felállított. De még sok egybehangolt akcióra és erőfeszítésre lesz szükség ahhoz, hogy a Kommunisták Szövetsége dokumentumaiban kifejtett álláspontokkal szemben itt-ott megnyilvánuló ellenállást leküzdjük, és elhárítsuk az akadályokat ezeknek az álláspontoknak a valóra váltása elől. Ez természetesen közvetlenül érinti a jugoszláviai magyarokat, de nem csupán őket, mert a dolgok természeténél fogva ezek az erőfeszítések és eredmények mindenkit illetnek, kivált egy olyan tartományban, amelyen a Vajdaság.

A továbbiakban rámutatunk az egyenjogú nemzetek közötti viszony elmélyítésével kapcsolatban felmerülő újabb elemekre. Az anyanyelvi oktatásnak most nagyobb figyelmet szentelnek, mint azelőtt, abból indulva ki, hogy az anyanyelv pótolhatatlan az egyéniség kialakításában, s elvetve azt a vulgarizált nézetet, hogy a nyelv nem más, mint az érintkezés eszköze. Ennek alapján a jövőben minden más nyelv tanulását fakultatív alapra helyezik, nem teszik adminisztratív úton kötelezővé a nem anyanyelv tanulását a nemzetiségi tanulóknál. A hangsúlyt inkább arra helyezik, hogy megkönnyítsék és hatékonyabbá tegyék a nyelvtanulást mindazoknak, akik az iskolaév elején erre határozzák el magukat.

A nemzetiségi nyelvek meghonosítása a közéletben szintén sok erőfeszítést és átgondolt akciót igénylő feladat. Ezeknek a nyelveknek az afirmációja nemcsak a polgárok egyéni szabadságának teljesebb mérvű megvalósulása szempontjából szükséges, hanem azért is, hogy a dolgozó öngazgató mivoltában anyanyelvén is teljes mértékben eleget tehessen kötelességeinek. Az a körülmény, hogy a nemzetiségek részé-

ról nem látogatják kellő mértékben a másodfokú iskolákat, a javadalmi rendszer keretében is kidomborítja a képesítésszerzés jelentőségét, vagyis azt a lehetőséget, hogy termelékenyebb munkával a dolgozó nagyobb jövedelemre tegyen szert. Így tehát a szakképzettségi struktúra egy-egy nemzeti közösség társadalmi lényének jellemző elemévé válik. Képletesen szólva, ma az iskolai végzettség megvalósítása felér a két évtizeddel ezelőtti földreformban való részvétel jelentőségével.

Ebből a szempontból a jugoszláviai magyarok számára is az értelmiség számbeli és minőségi növelése jelentős tényező, amely lehetővé teszi, hogy nemzetiségi mivoltukban érvényesüljenek kulturális téren, kialakítsák társadalmi tudatukat, kifejlesszék és megeddzék alkotóerőiket. Az értelmiség kialakítása továbbá fontos feltétele az emberek közötti viszony helyesebb szabályozásának a több nemzetiségű munkaközösségekben, valamint a társadalmi szolgálatok jobb működésének feltétele. Mai körülményeink között, amikor az értelmiség a multiplikált munka hordozója, egy-egy nemzetiség, ebben az esetben a magyarok, értelmiségi arányszáma mutatja nemzeti kollektivitásának fejlettségi fokát is. Az értelmiség számbeli és minőségi jellemzői távlati síkon is rámutatnak egy-egy etnikai csoport részvételére a jövedelem szerzésében és elosztásában, ami öngazgatási viszonyainkban meghatározó érvénnyel szabja meg, milyen mértékben elégíthetjük ki az adott szükségleteket a nemzeti kollektivitás egyedi fejlődésében, de az egész társadalmi-politikai közösség szempontjából is.

Nagyobb erőfeszítésekre lesz szükség, az egyes nemzetek és nemzetiségek kulturális egységének kibontakoztatása mellett, e kultúrák kölcsönös érintkezéseinek és egymásra hatásainak ápolására az iskolai programokban, az intézmények munkájában és az amatőr kulturális tevékenységben.

Amikor a megtett utat értékeljük és az eredményeket vizsgáljuk¹⁸, meg kell állapítani, hogy a kisebbségi politika végrehajtásában megnyilvánuló realizmust és sikereket azoknak a forradalmi erőknek köszönhetjük, amelyek képesek voltak leszámolni saját nacionalizmusukkal és társadalmi alapot teremteni az egyenjogú nemzetek közötti viszonyok tartós fejlődésének, ide értve természetesen a nemzeti kisebbségeket is. Ezeknek a viszonyoknak az építésében nem beszélhetünk külön objektumokról és szubjektumokról. Minden egyes nemzeti közösség és bennük minden társadalmi réteg részese az egyenjogú viszonyok építésének.

Bármennyire is helytálló az a megállapítás, hogy a nemzeti kisebbségeknek senki sem ajándékozta az egyenjogúságot, hanem hogy a társadalmi viszonyok építésében és e viszonyok anyagi alapjainak megteremtésében való részvételükkel ők maguk teremtették a maguk számára egyenjogúságot, mégis rá kell mutatni a „többség” pozitív viszonyulásának döntő szerepére ebben a kérdésben.

Talán különösen hangzik, de általánosan elfogadott megállapítás, amelyet az Egyesült Nemzetek 1965. évi ljubljanai szemináriumán is

¹⁸ Ez a fejtegetés azonos a *Szocializamban* megjelent idézett munkával, 1967., 7–8. szám.

támogattak, hogy a kisebbségi kérdés „nem a kisebbségek, hanem a többség problémája. Ha a többség helyesen viszonyul a kisebbségekhez, akkor voltaképpen nem is merül fel semmilyen kisebbségi kérdés.”¹⁹

A jugoszláv gyakorlatban nem hangsúlyozták ezt különösképpen, legálábbis nem ilyen megfogalmazásban, de a régi jugoszláv királyság története bizonyítja ennek az állításnak a helyességét. Amikor a munkásmozgalom általában, de különösen Jugoszláviában, síkraszállt a nemzeti hegemonizmus ellen, akkor ezt a tételt is szem előtt tartotta. Eppúgy, amikor a JKP „politikai vonaláról” vagy egy olyan vegyes nemzeti összetételű ország állampolitikájáról van szó, mint Jugoszlávia, vagy amikor a nagyobb társadalmi-politikai közösségek képviselőtestületeinek politikáját kell meghatározni, ott, ahol a kisebbség számbelileg is kisebbségben van — mindig felmerül a többség viszonya a kisebbség iránt. Nem abban az értelemben, mintha a kisebbség passzív tárgya volna ennek a viszonyoknak, hanem úgy értve, hogy a megoldás alapjában véve a többségtől függ, illetve attól, hogy a többség éle a majorizáció adott lehetőségével.

Minden pártban a tudat olyan mértékben centralizált, hogy ha például a nemzeti viszonyokról van szó, a többség mindig kikényszerítheti a maga koncepcióját, úgyhogy ez a koncepció elveszíti a kényszerítés külső ismérveit, és egységesen elfogadottá és alkalmazottá válik. Erre egyébként volt példa az európai kommunista pártok gyakorlatában is, amikor a nemzeti vagy még „apróbb” kisebbségi kérdésekben nacionalista vagy egyoldalú rövidlátó álláspontot foglaltak el.

Már a kisebbség alanyiségének a foka is, vagyis az, hogy milyen mértékben játszik aktív társadalmi szerepet az adott politikai szervezeten belül, sőt az egész társadalmon belül is, jórészt az egész politikai szervezet gondoskodásától függ. Továbbá attól a politikától, amelyet a szervezet folytat, s a társadalomtól, amely szabályozza a viszonyokat, akadályozza vagy serkenti az újabb helyzetek és viszonyok kialakulását. Egyszóval: mindenütt, ahol egy politikai szervezet egészéről, egy társadalom egészéről van szó, állandóan jelen van a többség viszonya a kisebbség iránt.

A meghatározott kisebbségi politika következetes alkalmazása a mai Jugoszláviában kétségtelenül a nagy nemzeti közösségek, a komplett nemzetek viszonyát tükrözi a nemzeti kisebbségek iránt. Ez a viszony a többség internacionalizmusának, a jól fölfogott közös érdekeknek és a társadalmi közösség tagjai között uralkodó szolidaritásnak a következménye.

A nemzeti kisebbségek viszonylatában meg kell jegyezni, hogy nálunk ritkán fordul elő, hogy a nemzetiség saját maga valósítja meg valamely külön jogát (a munkaszervezetben, a községben, az egyes szolgálatokban). Ez a jog legtöbbször a többiekkel együtt, a többiek segítségével, a többiek külön jogainak megvalósulásától függően, az öngazgatás folyamatában, az összes érdekek és jogok kölcsönös méltánylásával valósul meg, ami azt jelenti, hogy az öngazgató döntés folyamatában összegyeztetik ezeket az érdekeket. Éppen ezért képte-

¹⁹ A. Vratuša, *Multinationality in the Light of Yugoslav Socialist Development*, from the first issue of „Socialist Thought and Practice”, Beograd, 6/62. sz., 18. old.

lenség mindenfajta nemzeti egocentrizmus, elsősorban a nemzetiségek saját érdeke szempontjából.

A mi gyakorlatunkban s a szocialista és önigazgatási viszonyok távlati fejlődése szempontjából lényeges tehát, hogy a nemzetiségek külön érdeke, azaz a nemzetiségek érvényesülése nemzeti egyediségük tekintetében, szélesebb körben is megvalósuljon, s nem csupán községi keretben (s épp ebben van az autonóm tartományok rendkívüli jelentősége, mindenekelött a nemzetiségek kollektív jogainak érvényesítése szempontjából), méghozzá nem különállóan, egy-egy nemzeti csoport keretében, hanem a többi nemzettel és nemzetiséggel együttesen. Ily módon megvalósulhat a „nemzet önigazgatása”, abban az értelemben, hogy a tartomány, a köztársaság és az egész közösség keretében egybehangolják a külön egyéni nemzeti érdekeket.

Ha átérezzük fejlődésünk dinamizmusát és egyetértünk a Kommunista Szövetség álláspontjaival s az utóbbi két évben hozott alkotmányos dokumentumokkal, amelyek a nemzetiségek egyenjogú helyzetének elmélyítését, a közvetlenebb szocialista nemzetek közötti viszony kiépítését szorgalmazzák — akkor múlhatatlanul szükséges, hogy hatékonyabban, szervezettebben, lelkiismeretesebben, több tudással és leleménnyel munkálkodjunk szocialista közösségünk egyenjogú nemzeti és nemzetiségi szocialista viszonyának kialakításán.